

דתישבו

בס"ד

פרשת קדושים, תשע"ו, מספר 1168

מצוות לקט ופאה

אהרן יונה בר מעוז

ובקצרכם וגו' - ... אמר רבי אברדימס ברבי יוסי (ראו תו"כ אמור פרשתא י פרק יג, יב): מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים - פסח ועצרת מכאן, ראש השנה ויום הכפורים והחג מכאן? ללמד, שכל הנותן לקט שכחה ופאה ומעשר עני כראוי, מעלין עליו כאילו בית המקדש קיים ומקריב קרבנותיו לתוכו, וכל שאינו נותנו כראוי, מעלה עליו הכתוב כאילו בית המקדש קיים ואינו מקריב קרבנותיו לתוכו.

פירוש זה מעניק משמעות למיקום המצוות של לקט ופאה, אך אין בו כדי להסביר מדוע נכללו. לשאלה ההכפלה עונה רש"י באותו מקום תשובה כללית, שנכונה למצוות נוספות שנכללו בתורה, ואינה מיוחדת למצוות לקט ופאה: **"ובקצרכם וגו'** - חזר ושנה (ראו וי' ט:ט), לעבור עליהם בשני 'לאויין'. היינו: הכפלת המצוות נועדה רק להדגיש את חשיבותן.

רמב"ן מוצא נימוק ייחודי להכפלה של מצוות אלו בהקשר שבו נזכרו בפרשת "אמר":

והנכון בעיני, כי **ובקצרכם את קציר ארצכם** - רמז לקציר הנזכר בראש הפרשה (לעיל, י). יאמר, כי כשתבאו אל הארץ וקצרתם את העומר ראשית קצירכם, **לא תכלה פאת השדה** הוא לצורך העומר, **ולא תלקט הלקט**; לומר שלא תדחה המצוה היא את ה"לאויין" האלה.

היינו: פן יחשוב החושב שמצווה שבין אדם למקום עולה בחשיבותה על מצווה שבין אדם לחברו ומבטלת אותה, לכן היה צורך להדגיש את צרכי העני בקציר בסמוך לקציר שנעשה לשם שמים.

אפשרות נוספת, מדוע יחשוב קוצר העומר שהוא פטור ממצוות לקט ופאה, נותן ר' אפרים מלונטשיץ³:

ובקצרכם את קציר ארצכם וגו' - סמיכות פסוק זה לפרשת העומר נראה על דרך המדרש (ראו במדבר רבה יז, ה) האומר שסבב הקב"ה את ישראל במצות בכל מעשה: יצא לחרוש - **"לא-תחַרֵּשׁ בְּשׂוֹר-** **ובְּחֶמֶר"** (דב' כב:ז), יצא לזרוע - **"לא-תִּזְרַע פְּלִאִים"** (וי' ט:ט), יצא לקצור - **"לא תִּכְלֶה פְּאֵת**

מצוות לקט ופאה בשדה נזכרו פעמיים בספר "ויקרא" במילים כמעט זהות. בפרשתנו: **"ובְּקִצְרְכֶם אֶת-קִצִּיר אֲרָצְכֶם לֹא תִכְלֶה פְּאֵת שְׂדֶךְ לְקַצֵּר וְלִקֹּט קִצִּירָךְ לֹא תִלְקֹט!... אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם"** (יט:ט-י), ובפרשת "אמר": **"ובְּקִצְרְכֶם אֶת-קִצִּיר אֲרָצְכֶם לֹא-תִכְלֶה פְּאֵת שְׂדֶךְ בְּקִצְרְךָ וְלִקֹּט קִצִּירָךְ לֹא תִלְקֹט לְעֵנִי וְלִגְרַתְּ תַעֲזֹב אֶתֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם"** (כג:כב).

הכפילות הזאת תמוהה כי אין לה סיבה נראית לעין. היא אינה ככפילות של ציווי מה' והעברתו על ידי משה, או החזרה על אותה מצווה במסגרת חידוש הברית בספר "דברים"². גם המיקום של כל אחת מההזכרות של המצוות תמוה: בפרשת "קדושים" המצוות נתונות בין דיני פיגול בקרבנות ובין איסורי גניבה וכחש, ובפרשת "אמר" הן מצויות בתוך פרשת המועדות. אי ההתאמה לסביבה ב"ויקרא" בולט בהשוואה למיקום של מצוות שכחה ולקט ב"דברים" (כד: יט-כא). שם הן מופיעות ליד מצוות שהן לטובת החוליות החלשות בחברה.

מכל מקום, יש דבר משותף למיקום מצוות לקט ופאה בשתי הפרשות ב"ויקרא". הן צמודות למצוות שעוסקות בקרבן; מן החי בפרשת "קדושים" ומן הצומח בפרשת "אמר". הקשר זה הוא הבסיס לפירוש חז"ל בספרא, המצוטט על ידי רש"י בפירושו לויקרא כג: כב:

* יונה בר מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובלמודי יסוד ביהדות. היא עובדת בכירה במפעל מקראות גדולות "הכתר", שם היא עוסקת בהתקנת פירושי המפרשים. מאמר זה מוקדש לעילוי נשמות כל הנהרגים מישראל בשל היותם בני העם היהודי, ויקוים בהם מקרא שכתוב: "הֲרַגְנוּ גוֹיִם עִמּוֹ כִּי דָם-עֲבָדִיו יָקוּם וְנָקָם יֵשִׁיב לְצַרְיָו וְכִפֹּר אֶדְמָתוֹ עִמּוֹ" (דב' לב:מג).

¹ כאן נוספה המצווה המקבילה בכרם: **"וְכִרְמְךָ לֹא תְעוּלֵל וּפְרֵט כִּרְמְךָ לֹא תִלְקֹט לְעֵנִי וְלִגְרַתְּ תַעֲזֹב אֶתֶם"**. ר' אפרים מלונטשיץ, בעל ה"כלי יקר", מסביר מדוע לא נכללה מצווה זאת בפרשת "אמר": "ובזה מיושב מה שלא הזכיר 'פרט כרמך', לפי שאין קציר העומר שייך בכרם, ומהיכא תיתי לפוטרו". כלומר, כיון שבפרשת "אמר" ההקשר הקרוב מזכיר את קציר עומר השעורים (ואת לחם הביכורים מהחטים), לא יעלה על דעת אדם שאפשר לפוטרו ממצוות לקט בכרם, שהרי כרגע אינו עוסק בבציה.

² כפי שנכללה מצוות לקט פרי העץ בדברים כד: כא-כב בהרחבה: **"כִּי תִחַבֵּשׁ יִתְדְךָ לֹא תִפְאֵר אַחֲרֶיךָ לִגְרַתְּ לִיתְּוֹם וְלֹא לְמִנְהַ יִהְיֶה. כִּי תִבְצֵר כִּרְמְךָ לֹא תְעוּלֵל אַחֲרֶיךָ לִגְרַתְּ לִיתְּוֹם וְלֹא לְמִנְהַ יִהְיֶה"**.

³ בפירושו כלי יקר לויקרא כג: כב.

החלשים ואינו מתחשב באנשים הסובבים אותו, המוכן לעשות הכול כדי להרוויח כסף, וכדומה".

מאמרי זה מציע הסבר נוסף, המבוסס על הרעיון שמיקומן של מצוות לקט ופאה בפרשתנו אכן חריג, ודווקא משום כך הוא עשוי ללמד עיקרון הנוגע למצוות נוספות. הרעיון שדבר חיובי יכול להיפסל למפרע מיוחד למצוות "פיגול" שנזכרת בפרשתנו, אך הוא מקרין על מצוות פאה ולקט השכנות לה. מתוך כך הוא אמור לצוץ בזיכרון כאשר מצוות פאה ולקט ייכתבו שוב, ובכך יעמיק את ההבנה שלהן בהקשר החדש שבו הן נזכרות: כאשר יינתנו מנחת עומר השעורים וביכורי קציר החטים בראשית הקציר, הם יהיו רצויים בעיני ה', אך אם בעת השלמת הקציר לא ניתנו מתנות העניים, יתברר למפרע שהמצוות הראשונות אינן כלל לרצון לה'.

מכך נלמד, שאין מאזן אוטומטי של מעשים טובים לעומת חטאים, אלא ייתכן מצב שבו חטאים יבטלו זכויות שנרכשו, ואף אם הם מתחומים שונים, כמו מצוות שבין אדם לחברו שמוחקות כליל מצוות שבין אדם למקום.

ההצהרה הצמודה למצוות לקט ופאה הן בפרשתנו והן בפרשת "אמר": "אָנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם", מחזקת את חשיבות המצוות שבין אדם לחברו, כדברי ספורנו בפרשתנו:

ובקצרכם... לעני ולגר תעזוב אותם - באר שאחר שקבלנו אותו לא-להים, ראוי לנו ללכת בדרכיו לעשות צדקה ומשפט; וממיני הצדקה הם לקט שכחה ופאה האמורים בענין. וזה באר באמרו: **אָנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם** - כלומר: ומכיון שאני א-להיכם וכל ארחותי חסד ואמת, ראוי לכם לשמור מיני הצדקה אלה הרצויים לפני.

ואכן הנביאים הרבו לבקר את העם על שהקפידו מאד במצוות שבין אדם למקום וזלזלו במצוות שבין אדם לחברו, וניסו להטמיע בתודעת העם את העיקרון ששני הסוגים שלובים זה בזה ללא אפשרות של הפרדה. ישעיה נתן לכך את הביטוי החריף ביותר: "לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת-שְׂוֹא... תְּדַשִּׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שְׁנֵאָה נִפְשִׁי הָיָה עָלַי לְטָרַח נְלֹאִיתִי נְשֹׂא... גַם כִּי-תִרְבּוּ תִפְלֵה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ דְּיִכֶם דְּמִים מְלֹאוֹ" (א: יג-ט). לכן, לעתיד לבוא, כאשר יתוקן העוול החברתי יחד עם הקפדה על קרבנות לה', ככתוב: "וְהָיָה לְה' מְגִישֵׁי מִנְחָה בְּצִדְקָה", רק אז יתקיים "וְעָרְבָה לְה' מִנְחַת יְהוָה וִירוּשָׁלַם פִּימִי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קָדְמֹנִית" (מלאכי ג: ד-ג).

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן

בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שְׂדֵךְ כו'; וסלקא דעתך אמינא (=והיה עולה על דעתך לומר) ששדה זו, שכיון שקוצרין ממנו העומר וכבר נעשה בה מצוה אחת, שוב אינו חייב למיעבד בה מצוה אחריתי (=לעשות בה מצווה אחרת) - תלמוד לומר: **לֹא תִכְלֶה פְּאֵת שְׂדֵךְ**. לומר לך, שמכל מקום מצוה זו אינה פוטרת אותך מן לקט שכחה לקט שכחה ופאה.

לפי דבריו, הזכרת מצוות הנתינה לעני בסמוך למצוות העומר באה להדגיש שבאותו מעשה ובאותו מקום ניתן וצריך לקיים כמה מצוות.

ההסברים המעמיקים שהבאנו עד כה נובעים ממיקומן של מצוות לקט ופאה בפרשת "אמר" בצד מצוות העומר ושתי הלחם או מצוות הביכורים,⁴ ולכן מתעוררת השאלה: מה צורך יש מלכתחילה בהזכרת מצוות לקט ופאה בפרשת "קדושים"?

הנצי"ב⁵ מנסה להעניק משמעות מיוחדת לכל אחת מההזכרות של מצוות לקט ופאה, בהתאם להקשר השונה שבו נזכרו:

ובקצרכם וגו' - לעיל בפרשת "קדושים" כתיבי אזהרות הללו בחקי ה' המביאים לידי שלום, כמו שביארנו במקומו, וכאן סדר הכתוב אזהרות הללו במקום שהזהיר הכתוב על מצוות שמביא שפע ברכה. הכא נמי עזיבת לקט שכחה ופאה ומתנות עניים מביא לידי ברכה, כמו דתנן במסכת אבות דגזל מעשר עני מביא לידי בצורת, רחמנא ליציל.

לפי דברי הנצי"ב, בפרשתנו מובאות מצוות לקט ופאה בין יתר המצוות המביאות לחיזוק היחסים בין הפרטים שבחברה, אך בפרשת "אמר" נרמז לפי ההקשר יתרון נוסף, והוא הבאת שפע חומרי. הוספת יתרון זה תעודד כמובן את קיום המצווה אצל מי שאדיש לחוזק החברה.

גם הרב אהרן ליכטנשטיין⁶ מנסה לתת משמעות למיקום השונה, ומסביר שיתכן ששתי ההזכרות של המצוות מדברות בשני סוגי אנשים שעלולים לחטוא בהן, ואין הזכרה אחת מספקת לכלול את שני הסוגים. בפרשת "אמר" מדובר באדם ירא שמים שיחשוב שחפצי שמים וחפצי הכלל קודמים לחפצי הפרט העני, ואילו בפרשת "קדושים", כיון שאחר מצוות לקט ופאה תבוא "רשימה ארוכה של אזהרות כנגד עוולות חברתיות... ("ט:יא-יח) - אפשר שהתורה מדברת כאן עם אדם מושחת, הדורס את

⁴ כדברי ר' אברהם אבן עזרא: "וטעם להזכיר וּבְקָצְרְכֶם אֶת קִצְרֵי אֲרָצְכֶם פעם שנית (ראו וי' ט:ט) - בעבור כי חג שבועות 'בפניו קציר חטים' (שמ' לד:כב), הזהיר שלא תשכח מה שצויתך לעשות בימים ההם".

⁵ הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, בפירושו **העמק דבר** לויקרא כג:כב.

⁶ בשיחה לפרשת "אמר", באתר:

http://www.etzion.org.il/vbm/archive/5sichot/31e_mor.rtf